

Mens en Wereld

Er zijn weinig dingen, waar ik zo'n hekel aan heb, als aan wandelen op zondagmiddag. Misschien komt het, omdat ik van nature lui ben en liever thuis blijf, maar ik ben er toch ook wel zeker van, dat de wereld en de mensen er op zondagmiddag anders uitzien, dan anders. Bovendien is het weer altijd ook net niet wat je ervan verwacht: de wind is guarder of de zon feller, zodat je altijd of te weinig of te veel kleren aanhebt.

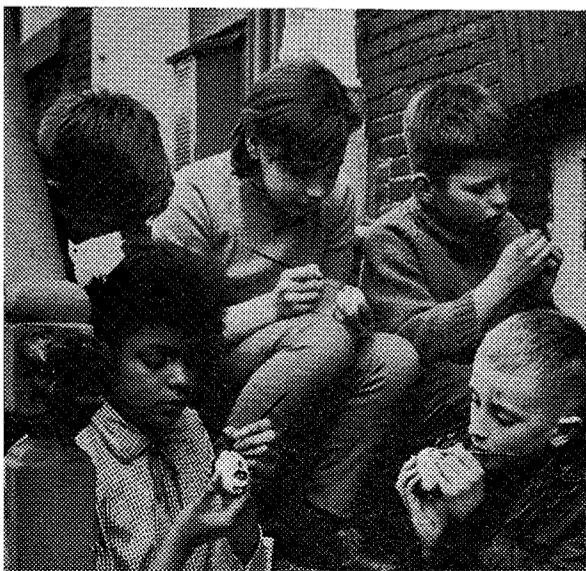
Vroeger ging ik vaak op mooie zondagmiddagen met mijn vader en moeder mee naar allerlei musea. 't Is waar, het zonlicht maakt de schilderijen veel levendiger, en niet alleen de schilderijen, maar desondanks was ik toch liever gaan fietsen. Stel je voor, op zondag!

Op tweede paasdag, als het behoorlijk weer was, spijbelden we uit de kerk en gingen bijtijds op weg naar het kerkhof, om daar de namen van familieleden en kennissen nog eens op hun grafzerken te lezen en uit te rusten op stille plekjes onder de treurwilgen. Via grote omwegen, langs buurvrouwen, ooms en tantes, kwamen we tenslotte bij opa.

Door een, op een ongelukkig tijdstip oplaaierende familievetete, was opa's grafsteen erbij ingeschoten. Later hebben zijn kinderen dit verzuim wel goedge maakt, maar toen ik nog mee moest, voltrok zich voor een onogelijk langwerpige grasperkje hetzelfde ritueel, als bij de andere graven: mijn vader nam zijn hoed af en we stonden een ogenblik zwijgend stil. Nog kan ik de pijn in mijn voeten voelen, als ik aan die excursies denk, want mijn zondagse schoenen knelden altijd.

Deze jeugdherinnering schoot me onlangs te binnen, toen ik zo onder m'n werk door wat plannen liep te maken voor de paasdagen. Wel of niet uitgaan en waarheen? 't Hangt natuurlijk allemaal van het weer af, maar toen bekwam me even het gevoel: zijn wij, humanisten, eigenlijk niet wat kaal met onze viering van Pasen? Wij hebben zo helemaal niets, geen Opstanding, geen Pesach, alleen een feestelijk gevoel, dat de lente, de vernieuwing er weer is, maar dat is weinig spectaculair.

Maar als ik bedenk, hoeveel er van die oude tradities uit mijn jeugd is blijven hangen: niet de vreugde om de opstanding van Christus, maar de herinnering aan een paar pijnlijke voeten bij eindeloze wandelingen, waar ik niets aan vond, dan geloof ik, dat we blij mogen zijn, dat we onze kinderen kunnen leren zich gewoon te verheugen in de terugkeer van het nieuwe leven, met bloemen, gekleurde eieren, kuikens en lammetjes en de paashaas.

Van Praag: 'De grote strijd ligt nog voor ons'

Aan de vraag waar we staan in de wereld van nu en wat humanisme daarin betekenen kan was het congres van het Humanistisch Verbond gewijd, dat op zaterdag 10 en zondag 11 april in het Jaarbeursgebouw aan het Vredenburg te Utrecht is gehouden. Prof. dr. J. P. van Praag legde in zijn openingsrede sterk de nadruk op het feit, dat het congres bijeen kwam 'op een moment dat de wereld er weer benard voorstaat. Wie van ons is niet geschokt en verontrust door de ontwikkeling der dingen in Vietnam? Zelfs als men dit conflict wil zien als een indirecte krachtmeting tussen twee wereldmachten, waaruit een vrede door overleg moet voortkomen, dan nog kan men zijn ogen niet sluiten voor het gruwelijke leed dat het ginds over de mensen brengt, om maar niet te spreken over het risico van een traspgewijze ontbranding van een wereldoorlog. Ik verneem van onze geestverwanten in de Verenigde Staten dat zij zich daarover in toenemende mate verontrust voelen en bij voorbaat stelling nemen tegen wanhoopsdaden, waarvan voor niemand heil te verwachten is. We kunnen slechts hopen dat dit besef in elk geval ook doordringt in China, en ook in Rusland, want wereldoorlog betekent wereldondergang', zei Van Praag.

Hij bleek ernstig maar niet somber gestemd te zijn. 'In de Verenigde Staten schijnen de zaken een beslissende wending genomen te hebben' zei hij. 'De gebeurtenissen daar vervullen ons beurtelings met ontzetting en bewondering. Met ontzetting zien we waartoe zuidelijke blanken zich verlagen in hun pogen het onafwendbare te keren uit angst die in haat omslaat. Met een gevoel van bevrijding zien we echter ook hoe de Amerikaanse samenleving onder leiding van de president zich nu doelbewust op rassengelijkheid richt, en we waarderen de daarbij nu betoonde vastberadenheid. En bewondering vervult ons als we zien hoe Luther King en zijn mensen onverschrokken de weg van geweldloze weerbaarheid blijven volgen. We staan met overtuiging achter hen evenals onze Amerikaanse geestverwanten'.

'Dit bewijs van wat mensen die overtuigd zijn vermogen als ze tot offers bereid zijn, is ook een aanwijzing voor ons. Wie voelt zich soms niet machteloos tegenover de loop die de dingen nemen? Wat kunnen wij, kleine groepen humanisten in de wereld uitrichten temidden van de wereldmachten? Maar dan beseffen we op eens weer, dat de kracht van de overtuiging bijna onbegrensd is, als ze in staat is de mensen te bezielen. Daar ligt dan ook onze taak.

Niet in loze formules, niet in goed lopende resoluties, maar in het wekken van menselijkheid als een factor die op den duur de samenleving in het klein en daardoor ook in het groot beslissend veranderen kan. Door onze dagelijkse activiteiten als humanisten doen we het enige wat wij doen kunnen en wat voor ons werkelijk zin heeft: het wekken, in stand houden en versterken van de menselijke weerbaarheid'.

Wie óók in humanistische kring meent, dat het Humanistisch Verbond met de bereikte resultaten tevreden zou zijn ontnam Van Praag op ondubbelzinnige wijze de mogelijkheid te spreken over 'gezapigheid' van het nederlandse humanisme. 'Want', verklaarde hij, 'gezien tegen de zoëven geschetste achtergrond staan we nog pas aan het begin van onze taak. Het komt erop aan de buitenkerkelijken te doordringen van de betekenis die het moderne humanisme voor hen heeft. Tegen alle weerstanden in zullen we de grondidee van ons humanisme in alle klaarheid aan de orde moeten stellen, opdat iedere buitenkerkelijke humanist doordrongen wordt van het besef, dat het ook zijn zaak is die wij voorstaan. Het gaat er niet om buitenstaanders het humanisme aan te praten, maar om de humanisten die nog aan de kant staan te overtuigen van de noodzaak ons werk mede te dragen door hun lidmaatschap'.

De hardnekkige strijd om erkenning en gelijkberechtigheid – een strijd die in beginsel is beslecht – het feit dat het Humanistisch Verbond meer en meer wordt erkend, dat het ten aanzien van belangrijke geestelijke vraagstukken meer en meer kan meespreken, dat het kan meewerken op voet van gelijkheid, dat alles noemde Van Praag nog 'maar de kleine strijd' en de goede resultaten ervan. Maar 'de grote strijd ligt nog voor ons. Dat is de strijd om de ziel, om het zelfbewustzijn en de creativiteit van de buitenkerkelijke wereld. Voor die strijd hebben we ons Verbond gemaakt tot wat het nu is. En laten we ons geen illusies maken: in die strijd zijn we geheel op onszelf aangewezen, daarin staan we alleen. Reken niet op morele steun van grote of kleine organisaties in de buitenkerkelijke wereld; ze hebben alle hun goede of slechte redenen om zich erbuiten te houden. We moeten het alléén doen, en we kunnen het doen als we beseffen waar het om gaat. Om niet meer of minder dan de bewustwording van de niet-godsdienstige mens'.

(zie verder pag. 3)

Uitgave van het Humanistisch Verbond – Verschijnt om de veertien dagen
20e jaargang no 8 – 17 april 1965

Kritisch allerlei

door R. de la Rie

'Onlangs heeft kolonel J. J. F. Borghouts, de voorzitter van de Nationale Federatieve Raad van het Verzet, een stormpje veroorzaakt door een suggestie, dat het verzet tegen de Duitse bezetting grotendeels op het conto van het confessionele deel der bevolking geschreven moet worden. Niet-kerkelijke lieden zouden uit opportunisme of een negatief gezichtspunt in het geweer zijn gekomen. De heer Borghouts is een van de heren die de wedstrijd Ajax-Benfica, die op 9 mei gespeeld wordt, hebben bedacht. De opbrengst gaat naar Het Voormalig Verzet Nederland en wordt gebruikt om de jeugd 'geestelijk weerbaar' te maken. Er zal zeker heel wat geld binnenkomen, want bijna iedereen wil Benfica wel eens zien. Maar als men zo gemakkelijk over opportunisme praat, zeker in de week waarin de mensen worden herdacht, die voor onze bevrijding vielen, mag men bedenken, dat het in Portugal niet best is gesteld met de vrijheid. Dat schijnt dan niet te mogen hinderen vanwege de centen. Van opportunisme gesproken'

Dat schreef Vrij Nederland, en terecht. Heeft het Voormalig Verzet vergeten waartegen het zich eigenlijk verzette? En waartegen wil het eigenlijk de jeugd 'geestelijk weerbaar' maken?

De Nieuwe Rotterdamse Courant bevat een commentaar waarmee ik het ook van harte eens kan zijn:

'Met het Tweede-Kamerlid Walburg (a.r.) hebben wij ons erover verbaasd, dat de commandant van de in Duitsland gelegerde divisie '7 december' heeft besloten de Nederlandse militairen op Bevrijdingsdag en Koninginnedag gewoon dienst te laten doen, maar hun op 1 mei, een Duitse feestdag, vrijaf te geven. De heer Walburg drukte zijn verbazing uit door het stellen van schriftelijke vragen aan de minister van defensie, wij doen dat door er hier aandacht aan te schenken. Het is natuurlijk goed, als Nederlandse militairen in het buitenland zich trachten aan te passen aan de daar geldende gebruiken en gewoonten. Het besluit van de Nederlandse commandant gaat ons in dit opzicht echter te ver. Zeker in een bedrijf als de krijgsmacht, waar deze evenementen zeer nadrukkelijk worden gevierd, lijkt het juist, zeker voor Nederland-

se militairen in Duitsland, de Nederlandse feestdagen aan te houden en niet de daar geldende. Aangezien bovendien de meeste militairen het feestelijk aspect ervan voornamelijk ervaren door het feit dat ze die dag vrij zijn, is het besluit van de commandant niet bijster gelukkig.'

Maak er een feest van, roepen de affiches ons toe. Waarvan? Van de vijfde mei, voor het eerst sinds vijf jaar weer een nationale feestdag. Maar waarom feesten we eigenlijk op die dag, wat herdenken we op de dag die eraan voorafgaat? Dat lijken vragen die een open deur intrappen, maar helaas is dat niet zo. Min of meer 'over ons en zonder ons' is geruisloos onze herdenking van de gevallen in de tweede wereldoorlog verworpen tot een herdenking van allen die op enigerlei wijze, waar ook ter wereld, hun leven hebben gegeven voor het vaderland. Dat is een belangrijk principieel verschil, waar wij ons naar mijn mening niet fel genoeg tegen kunnen verzetten. Deze dagen werd in een grote stad in het oosten van het land nota bene een monument onthuld, dat de jaartallen 1939-1949 draagt; als u zich nu afvraagt waar die jaartallen op slaan, de demissionaire minister-president zei het er zekerheidshalve maar bij: in 1939 kwamen bij een incident aan de oostgrens enkele Nederlandse soldaten om het leven, in 1949 kwam er een einde aan de politionele acties in Indonesië, 'die dienden om de daar aanwezige Nederlanders veilig te kunnen laten repatriëren.' Ik acht een dergelijk monument en ook een dergelijke herdenking een verwatering van de nationale zaak die onze Bevrijdingsherdenking behoort te zijn. Van 1940 tot 1945 was het Nederlandse volk een eenheid, alle politieke en geloofsverschillen waren vergeten voor een nationale zaak, de bevrijding van de onderdrukking door een vreemde mogendheid. En nu ben ik er helemaal niet zo voor er steeds maar weer de nadruk op te leggen, dat die vreemde mogendheid Duitsland was - tenslotte waren niet alle Duitsers verantwoordelijk voor de terreur en wij moeten nu eenmaal met dat land en zijn inwoners samenleven (hoe moeilijk zij het ons daarbij zelf overigens ook vaak maken) -, maar het wordt toch te zot, als wij om wille van die goede nabuurschap onze eigen herdenking doen verwateren tot iets wat geen mens meer aan-

spreekt. Een herdenking van alle Nederlanders die gesneuveld zijn, kan ons niet aanspreken, omdat we dan niet meer weten waaraan we moeten denken. Bovendien was het verzet tegen de nazi's een nationale zaak, wat met de politionele acties zeker niet het geval was. De jaartallen op dat moment zijn volmaakt willekeurig.

Waarom vallen er niet de soldaten onder, die op Nieuw-Guinea zijn gesneuveld? Omdat dat nog minder een nationale zaak was? Maar zijn zij dan niet geofferd 'voor God, Koningin en Vaderland'?

Wij behoren op 4 mei te herdenken al diegenen die hun leven gaven in de strijd tegen de barbarij van het nationaal-socialisme en fascisme: militairen, verzetsstrijders en burgers, zowel in Nederland als in de toenmalige rijkdelen overzee. Wij herdenken op 5 mei onze bevrijding van de terreur. Op beide dagen moeten wij uitdrukkelijk weigeren te herdenken zaken die daar niets mee te maken hebben. Daar zijn andere dagen voor en andere gelegenheden.

Het Europese sociale handvest is, schrijft het Utrechts Nieuwsblad, van kracht geworden. Het geldt nu 'voor de vijf landen die het tot op heden hebben bekrachtigd: Groot-Brittannië, Noorwegen, Zweden, Ierland en de Duitse Bondsrepubliek. Ook Nederland heeft (...) het handvest in oktober 1961 in Turijn ondertekend, doch aan ratificatie is ons land nog niet toe. Op het ministerie van sociale zaken in Den Haag verluidt, dat de voorbereiding van de ratificatie nog wel enige tijd zal vergen. Het handvest stelt namelijk enige eisen die de Nederlandse bekrachtiging bemoeilijken, zoals erkenning van het stakingsrecht, kosteloze voorlichting over beroepskeuze, een minimumleeftijd van 15 jaar voor het aanvaarden van een dienstbetrekking, gelijke beloning voor mannen en vrouwen.'

Wie zei, dat wij in sociaal opzicht zo vooruitstrevend waren?

Wie spreekt uit het diepst van zijn geloofsovertuiging, mag dingen zeggen, die voor niet-kerkelijken onvriendelijk kunnen zijn.' Dat is een uitspraak van de Rotterdamse schipperspredikant, ds. A. van der Most, aangehaald in Het Rotterdamsch Parool. In zijn blad 'Haventje' schreef deze dominee over de burgemeesterswisseling in Rotterdam namelijk:

'De burgemeestersplaats wordt wel weer bezet. De benoeming is al gevallen. Grote verwachtingen mogen van Enschede's burgemeester gekoesterd worden. Toch zullen we bij hem wat missen. Hij komt niet met dezelfde visitekaartjes als zijn voorganger. Hij mist het kerkelijk visitekaartje. En daarmee nog wat meer! De heer Thomassen is Rotterdams eerste

burgemeester die tot geen kerk behoort.'

De Paroolredacteur zag daarin weer eens een van die vele bewijzen van christelijke hoogmoedigheid en een manier van benaderen, die de onkerkelijken bestempelt als een groep die ongelijk heeft, als een groep van tweederangsburgers. Daarover opgebeld, reageerde de dominee met de uitspraak waarmee ik dit stukje aanving. Met Het Rotterdamsch Parool vraag ik mij af: 'Het christelijk volksdeel heeft zich de laatste tijd nogal eens 'gekwetst' gevoeld, omdat heilige geloofsprincipes waren bespot, zo meende men. Maar hoe komt het toch, dat predikanten zich nooit hoeven te storen aan de overtuigingen van buitenkerkelijken?' Wij zouden eens moeten zeggen, dat wij al jaren bij ds. Van der Most iets hebben gemist, een humanistische overtuiging namelijk. Dat zou even onzinnig zijn als zijn bewering en hij zou zich terecht zeer gebedd kunnen voelen. Maar wij zeggen dat dan ook niet.

Overigens is burgemeester Thomassen, van wie ik in dit stukje las, dat hij humanist is, van harte welkom op de bijeenkomsten van het Humanistisch Verbond. Het werd tijd dat er in een stad met een zo groot percentage buitenkerkelijken eindelijk eens een buitenkerkelijke burgemeester werd benoemd.

Het Algemeen Handelsblad weet te melden:

'In het nieuwe gebouw van de Berliner Philharmonie zal er nu, afgezien van de reeds aanwezige dirigentenbadkuip, een extra badkuip komen, bestemd voor de chef-dirigent. Zoals trouwens naast de dirigentenkamer een hoger geteerde kamer zal worden ingericht voor de chef-dirigent, met een speciale uitgang. Tot deze vernieuwingen heeft men besloten, omdat Karajan het ontoelaatbaar acht zijn kamer door andere dirigenten te laten gebruiken als hij afwezig is. Karajans badkuip kost de Bondsrepubliek, die het plan uit een speciale pot voor onvoorzien uitgaven financiert, veertien duizend driehonderdachtig Duitse marken. Daarbij komen voor de inrichting van de kamer voor de chef-dirigent, met meubels naar Karajans keuze, nog achttienduizend tweehonderdvijfentwintig mark. Wie zou heden ten dage ook zijn badkuip willen delen met zijn collega's! Wie heeft er nog zin in een dirigentenkamer te vertoeven, als hij aanspraak kan maken op een chef-dirigentenkamer! Wie zou niet zijn dienstruimte naar eigen smaak wensen in te richten! De tijden zijn voorbij, toen de oude Kaiser Wilhelm I een kuip uit Hotel Adlon leende, als hij zin had een bad te nemen.'

Herbert Von Karajan mag een groot dirigent zijn, ik vind hem toch maar een raar mannetje.

(vervolg van pagina 1)

'Er is geen duurzame weerbaarheid denkbaar zonder menselijke zelfontplooiing in menselijke gemeenschap. Dat is de zaak waar we voor staan, dat is de grondidee die we verkondigen. Maar mag men het humanisme dan wel verkondigen? Ik wil daarover heel duidelijk zijn: ik acht het immoreel, ik acht het onzedelijk... het niet te doen. Het is een zaak van zijn of niet zijn voor onze wereld; het is een zaak van echte solidariteit met de ander'. Die ander op te roepen tot echtheid, tot oorspronkelijkheid, tot zelfstandigheid, tot... menselijkheid ziet Van Praag als de plicht van het H.V. 'En ons niet alleen laten ploeteren is hun plicht', liet hij erop volgen.

Aan het slot van zijn openingsrede herhaalde hij wat hij al eerder heeft gezegd: 'Het zou nauwelijks verantwoord zijn geweest zoveel te vragen van zo weinigen als we niet de overtuiging hadden, dat ons humanisme een antwoord is op de uitdaging van de tijd'.

De zitting van zondagmorgen was, volgens vaste traditie, openbaar. Prof. dr. ir. J. P. Mazure en dr. H. Bonger voerden er het woord, als co-referenten traden op dr. Kwee Swan Liat en drs. A. J. Wichers. Mazure gaf zijn visie op de houding van het humanisme tegenover de sociaal-culturele situatie in de wereld. Die situatie is uitzonderlijk, zei hij, omdat nooit tevoren de mensheid zich voor zo snelle veranderingen in de onderbouw van de maatschappij geplaatst zag. 'De ontwikkeling van wetenschap, techniek, hygiëne en economie, maar ook de toeneming van de wereldbevolking en het vernietigingspotentieel zijn sinds 1800 in een versnelde beweging geraakt, waarvan het einde niet is te zien. Deze explosieve ontwikkelingen op bijna ieder gebied brengen onzekerheden t.a.v. de toekomst die nog nimmer aanwezig waren. Tradities hebben minder geldingskracht dan voorheen. Daardoor kan de mens zich losgeslagen en angstig voelen. Hij kan deze desintegratie trachten te compenseren door agressiviteit en machtsaanbidding. Anderzijds kan datzelfde verlies een bevrijding betekenen, waaraan vroeger verdrukte of achtergestelde groepen de kracht tot emancipatie ontlenden. Wetenschappelijke ontwikkeling en waardevermindering van tradities betekenen voor de godsdienst functieverlies'. Mazure ging uitvoerig na hoe deze veranderingen

levensbeschouwelijk zijn verwerkt. 'In alle christelijke kerken zijn vleugels, die streven naar een tempering van het dogmatisme, naar meer openheid en aanvaarding van andersdenkenden. Deze humanisering der kerken is zonder voorbehoud toe te juichen', verklaarde hij. Naast godsdienstig geloof vinden ook aardse heilsleren hun vormen; voor hun aanhangers zijn partij of leider de openbaring, die richting geeft aan hun leven. Velen echter zien geen kans bij zoveel onzekerheid een eigen koers uit te zetten, zij drijven van dag tot dag met de stroom mee.

Het humanisme is een geheel eigen poging om, met aanvaarding van het verlies aan bovennatuurlijke leiding, een algemeen menselijk waardebeseft te vinden dat als richtsnoer kan gelden voor het menselijke handelen, meent Mazure. Voor dat menselijke handelen stelt het de eis van bereidheid tot redelijke verantwoording. Het humanisme is uit de aard van zijn wezen internationaal. In zijn erkenning van iedere mens in zijn menselijke waarde is voor rassen- of andere discriminatie geen plaats. 'Iedere humanist is zich bewust, dat het doel is mee te werken aan een evenwichtige ontplooiing van de menselijke vrijheid enerzijds, de maatschappelijke gerechtigheid anderzijds'.

Bonger ging na, welke oorzaken er zijn voor de verwarring en onzekerheid, die in de westerse wereld tallozen hebben aangegrepen. Hij meent dat veel ervan te vinden zijn in het feit, dat de wereld in een hoog tempo, door het snelle verkeer en de moderne communicatiemiddelen zoveel 'kleiner' is geworden. 'Al het eigene, het lokale verdwijnt en de wereld wordt één, in een groot nivelleringsproces. In de nabije toekomst kan iedereen meeleven met alles, wat er overal op de aarde gebeurt. Een ingrijpende revolutie', zei hij.

Sommigen zien de groeiende welvaart als oorzaak van verwarring en onzekerheid. Zeker is, dat in de toekomst alle mensen een menswaardig bestaan kunnen krijgen, maar vooralsnog leidt de welvaart tot verslapping van energie, tot verveling en een gevoel van zinloosheid van het leven. 'Vele mensen zijn tot consumenten geworden van vreugdeloze pret', zegt de socioloog Erich Fromm. Het geloof in een hiernamaals, waar het eeuwige heil een beloning voor de aardse zorgen en ellenden zou zijn, heeft ongeveer zestien eeuwen aan tallozen zin

aan het aardse bestaan gegeven. Maar dit geloof verdwijnt steeds meer, het ongeloof is een massaverschijnsel geworden. Voor vele miljoenen is daardoor de zin van het leven verdwenen. Er is een leegte gekomen. Dit valt niet weg te praten met de redenering, dat de gehele vraag naar de zin van het leven een theologische rest zou zijn.

Het humanisme meent die leegte te kunnen vullen; het bestaan kan zinvol beleefd worden indien menselijke zelfontplooiing geschiedt in menselijke gemeenschap. 'De mensen moeten tezamen van hun leven iets maken, het absurde van de menselijke situatie is een uitdaging die de mens heeft te aanvaarden. Dit is de boodschap die het humanisme in de wereld verkondigt. Ondanks het menselijke tekort, zonder hoop op beloning is het bestaan, ondanks dood en lijden, toch compleet. Als we het zo zien, dan kan het grote avontuur van de mens eerst recht beginnen'.

Van Praag heeft beide sprekers ingeleid met een korte rede die aan zijn idealisme-ondanks alles duidelijke vorm gaf: 'Het humanisme heeft de taak een non-conformistisch 'ja' ten aanzien van het leven te voorschijn te roepen bij alle miljoenen, die door onzekerheid en verwarring tot angst en haat kunnen komen. Dat 'ja' is geen luxe, maar levensnoodzaak', zei hij met nadruk, 'want een cultuur die geen 'ja' meer heeft is ten ondergang gedoemd. Daarom stelt het humanisme het menszijn opnieuw en altijd weer aan de orde. Het beseft op onszelf en op elkaar aangewezen te zijn is daarvoor een beginpunt'.

'Humanisten moeten onruststokers zijn. Maar ook verontrusting is vruchteloos als zij niet gepaard gaan met vindingrijkheid. Op de middelen weer 'ja' te zeggen komt het aan en die middelen levert het moderne humanisme. Dit brengt de verplichting mee dat 'ja' waar te maken. Maar ook humanisten hebben de antwoorden op de levensvragen niet in hun zak; zij wagen echter het avontuur van het leven in vertrouwen op menselijke mogelijkheden. Nodig zijn naast verontrusting en vindingrijkheid levensmoed en zelfbewust zijn. Zij vormen de grondslag voor een creatief humanistisch 'ja' in een wankelmoedige en moedeloze wereld'.

Voor een verslag van de zakelijke besprekingen tijdens het congres verwijzen wij naar het eerstvolgende nummer in 'In en Om'. v. S.

LOF VAN UTRECHT

*Stad, ik ben nietig als een stille plant,
die argeloos ontluikt in uw plantsoenen;
ik schuil in u voor 't wiss'len der seizoenen
en bloei mijn bloemen in uw warme hand.*

*Of, nog veeleer ben ik van uw mosgroene,
rustieke torens aan de singelkant
een duif, die er de jonge vlerken spant
maar altijd weerkeert in de bladfestoenen.*

*O stad, ik heb u lief, ik ben uw kind;
ik ken uw parken, kerken en uw pleinen
als een die er verrukt zichzelf hervindt.*

*Maar ook, zo waar als ik uw kind mag zijn en
dit vers zich duizelend daarop bezint,
wordt uw bestaan bezegeld met het mijne.*

AD. DEN BESTEN

(Uit De muze zwerft door Nederland, uitgegeven door de Ver. ter Bevordering v. d. Belangen des boekhandels 1956. Ook de tekening - van Henk Broer - hiernaast is uit deze bundel)

Weten of raden: het probleem van 'vreemde' woorden

door drs

S. A. ROZEMOND

Wat wordt verstaan onder demagogisch optreden? Om het goede antwoord op deze vraag te vinden, moet u uit de volgende vier mogelijkheden het enig juiste antwoord kiezen.

1. hardhandig optreden
2. het handhaven van de orde
3. optreden als een scheidsrechter in een politiek conflict
4. het houden van misleidende redevoeringen.

U wist het antwoord op de vraag en koos dus de laatste betekenis.

Op deze manier heb ik een groot aantal vragen voorgelegd aan 125 voor het merendeel jonge Nederlanders tussen 18 en 25 jaar. Ik wilde graag weten, hoe het stond met hun kennis van moeilijke, maar toch vaak gebruikte, woorden als demagogisch, progressief, agressief, fiscaal, pseudoniem, index e.d. Mijn vermoeden was, dat men vaak geen duidelijke voorstelling heeft van de betekenis van dit soort woorden. En als dit zo is, dan kan het niet anders of veel van wat krant, radio en televisie dagelijks aanbieden, wordt niet begrepen, ja zelfs niet gelezen of gehoord. Vreemde woorden schrikken immers af.

Hier doet zich m.i. een belangrijk maatschappelijk probleem voor. Enerzijds is goede voorlichting over hedendaagse sociale en culturele verschijnselen broodnodig. Anderzijds mist de voorlichting bij voorbaat zijn doel als ze niet verstaan kan worden wegens gebrek aan woordkennis. Het waren deze gedachten, die ten grondslag lagen aan mijn pogingen iets meer te weten te komen omtrent de kennis van een aantal vreemde woorden.

Wat voor mensen hebben aan dit onderzoek hun medewerking willen verlenen? De 125 deelnemers kan men splitsen in zeven groepen:

- a. 27 meisjes leerlingen van een vormingsklasse van een huishoudschool, allen vooropleiding m.u.l.o. 17-18 jaar
- b. 19 gezinshelpsters die een cursus volgden voor gezinsverzorgster. Het onderzoek vond plaats in het begin van hun opleiding. De meesten hadden l.o. en v.g.l.o. en waren 19-20-21 jaar oud
- c. 14 geschoolde vakarbeiders tussen 23 en 57 jaar. Mensen met een lagere en uitgebreid technische opleiding
- d. 10 man administratief personeel met tenminste m.u.l.o.-opleiding; gemiddelde leeftijd 37 jaar
- e. 21 derdejaars leerlingen van verschillende H.T.S.-en; plm. 19 jaar
- f. 21 leerlingen van een derde klas kweekschool; plm. 19 jaar
- g. 13 leerlingen van een vijfde klas kweekschool; plm. 22 jaar

De vragen - 41 in totaal - waren gegroepeerd in een aantal rubrieken: kerken en levensbeschouwingen, kunst, wetenschappen, economie, strafrechtspraak, leger en politiek.

Vooruitlopend op een concretere uitslag van het onderzoek zij nu reeds vermeld, dat over het geheel genomen de vragen niet best beantwoord zijn, met name niet die vragen, welke betrekking hadden op de economie, de strafrechtspraak en de politiek. Dit resultaat bevestigt, wat overigens reeds vaak gezegd en geschreven is, namelijk dat er in Nederland niet voldoende aandacht besteed wordt aan maatschappelijke vorming en ontwikkeling.

In dit verband zou ik gaarne een opmerking willen maken over een enquête die onlangs gehouden is. Hierbij werd de waardering van het publiek voor het parlement gepeild. Er is nog al wat kritiek geweest op de daarbij ge-

bruikte onderzoeksmethode. Wij willen hier aan toe voegen, dat een vraag naar het oordeel over het parlement slechts zinvol is, als die gericht wordt tot mensen, die de vraag begrijpen. *Naar mijn vaste overtuiging heeft echter een belangrijk deel van het Nederlandse volk geen idee wat de taken van het parlement zijn en is dus reeds op grond daarvan niet in staat de bij het onderzoek gestelde vraag zinnig te beantwoorden.*

Een van mijn vragen luidde: wat is het verschil tussen de volksvertegenwoordiging en de Kamer (Eerste en Tweede). Het antwoord moet zijn: er is geen verschil, de Eerste en Tweede Kamer vertegenwoordigen ons volk.

Hoe is deze vraag beantwoord door de zeven groepen? Hieronder geef ik van elke groep weer het percentage, dat de vraag foutief beantwoordde.

Groep a - 44.4	Groep e - 57.6
„ b - 89	„ f - 33.6
„ c - 85.2	„ g - 15.4
„ d - 30.8	

Uit deze cijfers kan gevoelig afgeleid worden, dat bij velen de kennis in het inzicht ten aanzien van dit onderwerp niet groot kunnen zijn. Overigens moeten we met het trekken van verregaande conclusies voorzichtig zijn. De enquête heeft geen wetenschappelijke pretentie. Dat neemt niet weg, dat het onderzoek ondanks

zijn beperkte opzet, interessante gegevens oplevert.

Het aantal foutieve antwoorden is, zoals we verwacht hadden, over het geheel genomen schrikbarend hoog. Er is natuurlijk verschil, zelfs veel verschil tussen de ondervraagde groepen. De ene groep brengt het er beter af dan de andere. Vergelijkt men de resultaten van de zeven groepen dan valt daaruit op te maken, dat zowel opleiding als leeftijd van invloed is op het resultaat. De derde jaars H.T.S.-ers deden het in het algemeen even goed als de derde klas leerlingen van de kweekschool. De vijfde klassers van de kweekschool brachten het er het beste af. Daar tussen in kwam de vierde groep, die van het administratieve personeel. De meisjes van de vormingsklasse en de geschoolde vakarbeiders scoorden nagenoeg evenveel fouten.

De meeste moeite met het beantwoorden van de vragen hadden de gezinshelpsters.

Het is niet doenlijk in het korte bestek van dit artikel alle vragen met antwoorden weer te geven. Daarom slechts enkele markante voorbeelden. Hierbij vermeld ik telkens het percentage van de groep, dat de vraag foutief beantwoordde. Eerst enige vragen, waarbij men elke keer moest kiezen tussen drie, vier of vijf 'mogelijkheden', waarvan één als het juiste antwoord geldt.

f 110.000 voor Bihar

De opbrengst van de Nederlandse inzameling voor het Bihar-project heeft alle verwachtingen overtroffen. Het hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond - dat deze inzameling organiseerde - had gehoopt f 75.000 binnen te krijgen. Het is f 110.000 geworden!

Dit grote bedrag is de Nederlandse bijdrage tot financiering van de 'Freedom from hunger campaign' (campagne tot bevrijding uit de greep van de honger), die de Indian Radical Humanist Movement - de Indiase zusterorganisatie van het Humanistisch Verbond - heeft opgezet. Er zijn nog vele delen van India, waar de honger jaarlijks talloze slachtoffers maakt. Het project heeft tot doel de produktie van voedsel te stimuleren en de levensomstandigheden in de Indiase provincie Bihar - rond 350 kilometer ten noordwesten van Calcutta - te verbeteren door voorlichting en opvoeding van de plaatselijke bevolking. Men tracht dit doel vooral te bereiken door, nauw samenwerkend met die bevolking, deze te leren betere landbouwmethoden toe te passen om de oogstproduktie op te voeren. Ook tracht de I.R.H.M. mogelijkheden te scheppen om de 'vrije tijd' van hen, die niet volledig in het arbeidsproces zijn ingeschakeld, produktief te maken.

De activiteiten van de I.R.H.M. - geruggesteund door de International Humanist and Ethical Union, waarbij het Humanistisch Verbond is aangesloten - omvatten 54 dorpen in Bihar.

Leider van het project is Sri Singh, die op zijn beurt weer belangrijke steun ontvangt van prof. R. L. Nigam, de directeur van het Indian Renaissance Institute: de instelling die tot doel heeft alle projecten tot verbetering van de Indiase levensstandaard te stimuleren en de leiders ervan met raad en daad bij te staan. De heer B. D. Soni, een functionaris van de I.R.H.M., bezoekt Bihar regelmatig om zich op de hoogte te stellen van de vorderingen daar.

Twee regeringsfunctionarissen van Bihar hebben kortgeleden een rapport uitgebracht over de arbeid die de I.R.H.M. in Bihar verricht. Een van hen schreef onder meer:

'Hij die de wereld van vandaag aanschouwt zal veelal somber gestemd zijn over de tegenstellingen en twisten overal. Toch zullen zijn tevredenheid en vreugde geen grenzen kennen als hij constateert dat zelfs temidden van deze chaos een organisatie als de Humanistische Beweging hardnekkig voortgaat te streven naar verhoging van de levensstandaard, en oplossingen te vinden van de problemen louter door menselijke benadering ervan. ...De Freedom from Hunger Campaign stelt zich ten doel de honger uit de gehele wereld te bannen.'

Daaraan mee te werken is een grootse taak. Het Humanistisch Verbond is er dan ook trots op, dat zovelen aan zijn oproep tot financiële steun aan het Bihar-project op zo royale wijze gehoor hebben gegeven. De British Humanist Association en de American Humanist Association voeren een soortgelijke actie als het H.V. thans heeft beëindigd. v. S.

- Vraag 1. De index is een
 1. katholieke kalender
 2. een kerkelijke belasting
 3. een lijst van voor katholieken verboden boeken
 4. een register, waarin de namen van de be-
 liggende leden der kerk staan ingeschreven
Groep a - 33	Groep e - 43.2
" b - 73.5	" f - 24
" c - 71	" g - 0
" d - 15.4	

- Vraag 2. Als u hoort praten over opvoedkun-
 de aan welke wetenschap zoudt u dan kunnen
 denken.

1. psychologie
2. pedagogie
3. sociologie
4. sociografie
5. economie

Groep a - 11.1	Groep e - 9.6
" b - 63	" f - 4.8
" c - 35.5	" g - 7.7
" d - 0	

- Vraag 3. Wat is abstracte schilderkunst.

1. een verouderde wijze van schilderen
2. een wijze van schilderen, waarbij het in
hoofdzaak gaat om de kleur en het ritme en
niet om hetgeen het schilderij voorstelt
3. een wijze van schilderen, waarbij de schilder
er naar streeft om de dingen die hij met zijn
ogen waarneemt zo nauwkeurig mogelijk
weer te geven

Groep a - 0	Groep e - 0
" b - 36.7	" f - 0
" c - 42.6	" g - 0
" d - 7.7	

- Vraag 4. Wat is een autobiografie.

1. een auto, die de dorpen op het platteland af-
rijdt om boeken te verkopen
2. een levensbeschouwing van de betrokkene
zelf
3. een auto met filmcamera
4. een bijzonder soort bibliotheek

Groep a - 7.4	Groep e - 0
" b - 73.5	" f - 0
" c - 35.1	" g - 0
" d - 7.7	

- Vraag 5. Pacifisten zijn

1. mensen die menen dat men door middel van
ontwapening tot vrede kan komen
2. afvallige communisten
3. mensen die niets van de politiek willen weten
4. mensen die menen dat de vrede er eerst zal
komen, als er een wereldregering gevormd is.

Groep a - 51.8	Groep e - 24
" b - 84	" f - 19.2
" c - 78	" g - 38.5
" d - 7.7	

Mens en Wereld

verschijnt om de veertien dagen

Redactie: Mevr. I. M. A. Donker-Rutgers,
 dr. H. Bongers, prof. dr. J. C. Brandt Corstius,
 H. P. Danz, R. de la Rie, mr. dr. H. J. Roethof,
 P. W. van der Vliet.

Redactiesecretaris:
 J. van Straten, Goethelaan 73, Utrecht.
 Telefoon: 030 - 3 15 63.

Administratie, abonnementen en advertenties:
 Oudegracht 152, Utrecht,
 telefoon 1 01 63; postgiro 30 49 60 t.n.v.
 Humanistisch Verbond, Utrecht

Advertentietarieven op aanvraag

Abonnementsprijs voor leden van humanisti-
 sche organisaties f 6,50 per jaar, voor niet-
 leden f 8,50, buitenland f 10,-; losse num-
 mers f 0,30.

Karl Jaspers: 'Misdaden tegen de mensheid kunnen niet verjaren'

Op 10 maart begon de Westduitse Bonds-
 dag met het debat over de verjaring van oor-
 logsmisdaden. Op die dag publiceerde het duitse
 weekblad Der Spiegel een interview dat zijn
 hoofdredacteur Augstein enige tijd geleden had
 met de duitse wijsgeer Karl Jaspers. Het Alge-
 meen Handelsblad van 11 maart gaf een korte
 samenvatting van dat vraaggesprek weer, dat wij
 hieronder laten volgen.

Naast een voortreffelijk overzicht van de na-
 oorlogse vervolging van nazi-misdadigers in de
 Bondsrepubliek, publiceerde het duitse weekblad
 Der Spiegel op 10 maart een vraaggesprek met
 de filosoof Karl Jaspers over het vraagstuk van
 de verjaring van oorlogsmisdaden. Jaspers blijkt
 een felle tegenstander van verjaring van deze
 misdaden. Hij motiveert dit op grond van een
 onderscheid tussen twee soorten misdaden: die
 tegen de mensheid en die tegen de menselijk-
 heid. De regels van een rechtsstaat wil hij toe-
 passen op misdaden van de laatste categorie,
 maar niet op misdaden tegen de mensheid zoals
 genocide, waaraan de nazi's zich schuldig heb-
 ben gemaakt.

De strikt juridische argumenten van de (in-
 middels afgetreden) Westduitse minister van
 justitie, Bucher, tegen de verlenging van de ver-
 jaringstermijn van oorlogsmisdaden gelden dan
 ook niet voor Jaspers: 'Bucher argumenteert
 op grond van een juridische mening als laatste
 instantie en gaat na of het mogelijk is op grond
 van het wetboek van strafrecht en de grondwet
 de verjaring ongedaan te maken. Zijn opvatting
 is een mening uit vele, want vele specialisten
 zijn een andere toegegaan... Bucher maakt nu
 uit een bepaalde mening iets waaraan hij dog-
 matisch vasthoudt alsof het om een principe
 gaat. Vandaar zijn verklaring, dat de rechtsstaat
 in gevaar zou komen, terwijl er toch alleen
 maar sprake kan zijn van een meningsverschil.'
 Jaspers bleek bang, dat de Bondsdag op grond
 van opportuniteitsoverwegingen (o.a. druk van
 het buitenland) tot een verlenging van de ver-
 jaringstermijn zal besluiten, zonder dat de
 parlementsleden zullen doen uitkomen waarom
 het in wezen gaat.

Hij hoopt op een 'zedelijk-politieke' bewust-
 wording van de Westduitse parlementariërs,
 dat het bij de nazi-misdaden niet gaat om moor-
 den en plunderingen, die de hele geschiedenis
 door zijn voorgevallen, maar om iets principieel
 anders: het besluit van een staat om bepaalde
 volksgroepen het recht op leven te ontfangen.
 'Geen mens heeft het recht om van oordeel te
 zijn dat een bepaalde volksgroep er niet zou
 mogen zijn. Wie op grond van zo'n oordeel
 door middel van een organisatie volkeren uit-
 roeit en daaraan deelneemt doet iets, wat zich
 van alle misdaden, die er tot nu toe zijn ge-
 weest, principieel onderscheidt,' aldus Jaspers,
 die vervolgt: 'In het duidelijke belang van de
 mensheid moeten mensen, die dat doen of ge-
 daan hebben, en alleen zulke mensen, met de
 dood worden bestraft.' Volgens Jaspers kan ook
 een tegenstander van de doodstraf van mening
 zijn, dat voor nazi-misdaden, 'die in een vol-
 slagen andere dimensie moeten worden gezien,'
 de doodstraf op zijn plaats kan zijn.

De opmerking van interviewer Augstein, dat
 vele Duitsers van mening zijn, dat de nazi's
 afschuwelijke misdaden hebben begaan, maar
 dat bijv. de Sowjets ook minderheden hebben
 uitgeroeid, beantwoordde Jaspers met de ver-
 gelijking, dat het voor een politicus, die liegt,
 ook niet opgaat als hij zich verdedigt met het
 argument dat de anderen ook liegen. 'Wij voe-
 ren hier geen proces tegen andere staten, maar
 tegen onszelf.'

Jaspers achtte het Bondsdagdebat over de ver-
 jaring materieel van weinig waarde ('of er een
 paar moordenaars meer of minder rondlopen,
 speelt helemaal geen rol'), maar 'zedelijk-poli-
 tiek' van vitaal belang. 'Als de Duitsers er niet
 uit te voorschijn komen als mannen en vrou-
 wen, die bereid zijn om na het afschuwelijke
 wat zij hebben gedaan of hebben geduld, een
 werkelijk nieuwe staat op te bouwen, dan kan
 men bijna gaan wanhopen.'

- Vraag 6. Progressief is men als men

1. ergens voor stemt
2. de bestaande toestanden wil verbeteren
3. de toekomst rooskleurig inzielt
4. niets aan het toeval wil overlaten

Groep a - 74	Groep e - 14.4
" b - 89	" f - 19.2
" c - 63.9	" g - 30.8
" d - 15.4	

- Vraag 7. Demagogisch optreden

1. hardhandig optreden
2. het handhaven van de orde
3. optreden als een scheidsrechter in een politiek
conflict
4. het houden van misleidende redevoeringen

Groep a - 55.5	Groep e - 57.6
" b - 100	" f - 52.8
" c - 49.7	" g - 23.1
" d - 38.5	

- Vraag 8. Opportunisme

1. het met de ellebogen werken in de politiek
2. belasting ontduiken
3. zich niet laten leiden door beginselen maar
door de situatie
4. er niet voor terugschrikken om de harde
waarheid te zeggen

Groep a - 70.3	Groep e - 38.4
" b - 94.7	" f - 72.8
" c - 78.1	" g - 30.8
" d - 46.2	

Op enkele vragen moest men een rechtstreeks
 antwoord geven. Deze methode heeft het na-
 deel, dat de proefpersoon moet gaan definiëren.

- Vraag 9. Wat doet de officier van justitie?

Groep a - 55.5	Groep e - 24
" b - 89.2	" f - 38.4
" c - 56.8	" g - 23.1
" d - 53.9	

- Vraag 10. Wat is nivelleren van de lonen?

Groep a - 51.8	Groep e - 28.8
" b - 94.5	" f - 28.8
" c - 35.5	" g - 23.1
" d - 0	

- Vraag 11. Wat is vreedzame coëxistentie?

Groep a - 70.3	Groep e - 48
" b - 100	" f - 48
" c - 35.5	" g - 23.1
" d - 7.7	

- Vraag 12. Wat zijn conventionele wapenen?

Groep a - 70.3	Groep e - 48
" b - 100	" f - 72.8
" c - 85.2	" g - 38.5
" d - 38.5	

Lezingen voor de radio

Zondag 18 april VARA 9.45 uur: Matthew I.
 Spetter 'Is vrijheid een illusie?' (bij Lincoln's
 100e sterfdag).

Zondag 25 april VARA 9.45 uur: D. H. Prins
 'Er is veel gebeurd'.

Zondag 2 mei VARA 9.45 uur: dr. W. Drees
 'Bevrijding'.

Levensverzekering op indexbenaderingbasis

Aurora

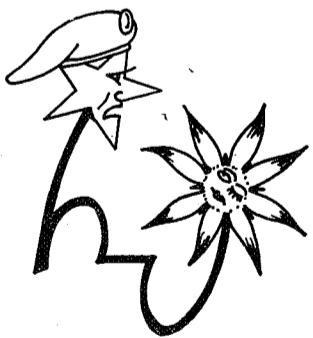
Zend mij vrijblijvend alle Inlichtingen over uw Index-Benaderingspolis.

NAAM: .....

ADRES: .....

WOONPL: .....

(In open envelop, gefrankeerd met 7 cts postzegel, zenden aan:
N.V. Levensverzekering Maatschappij
AURORA, Stadhouderskade 1a, A'dam).

Praat er eens met de Oversie Lips over!

Geestelijke verzorger moet zonder vooroordelen kunnen luisteren

Organisaties van buitenkerkelijken – zoals het Humanistisch Verbond in Nederland en zoals er ook in vele andere landen bestaan – kunnen veel doen en doen dan ook veel in de zorg voor de geestelijke gezondheid. Er is een enorme behoefte aan mensen, die zonder vooroordelen bereid zijn te luisteren en het gesprek te openen met een ieder die in moeilijkheden verkeert.

Het was de sterkste kant van godsdienstige leiders dat zij vaak de godsdienst vergaten en als 'gewone mensen' met hun parochianen konden praten over hun levensmoeilijkheden. Het is mijn overtuiging dat de kerk hierdoor meer en beter werk heeft gedaan dan door de steun die zij in een metafysisch stelsel bood en waarschijnlijk ook meer dan zij bood door de religieuze, mystieke geloofsinhouden, door biecht, zondenvergeving en door het opgaan in een God-figuur. Dit zijn zeker geen te verwaarlozen factoren voor geestelijke hygiëne, maar hun voordelen worden door heel wat onhygiënische bijverschijnselen te niet gedaan.

Hoe kan de mens geholpen worden die het leven zinloos en waardeloos acht? Sinds vijftig jaar heeft de psychiatrie haar best gedaan niet alleen zieke mensen te helpen, maar ook gezonden die in kwellende nood verkeerden. De weg van de psychiatrie was er één van vallen en opstaan, de weg van elke wetenschappelijke ontwikkeling; het lijkt mij echter moeilijk te loochenen dat zij vele mensen die na het verlies van hun geloof 'in de kou waren blijven staan' grote steun gegeven heeft. Niet alleen in het gesprek, maar voor al door het gepopulariseerde geschreven woord, door radio, televisie of verwerkt in toneel en films.

Toch is ook haar resultaat beperkt. Het aantal psychiaters is betrekkelijk klein. De methodiek van de hulp is niet altijd adequaat en in handen van metafysische psychiaters even bedenkelijk als de hulp van de dominee en pastoor bedenkelijk kan zijn. De psychiater is primair op het zieke gericht en zijn methodiek daarenboven voor de meeste gevallen te zwaar van kaliber.

Meer hulp is te verwachten van de psychiatrie en psychologie wanneer zij hun energie wijden aan de opvoeding der opvoeders, aan de beleving van regeerders en politici en van allen die in onze samenleving in posities leven en werken, waarin zij medemensen kunnen kwetsen en frustreren enerzijds, zonder leiding, zonder actieve steun kunnen laten anderzijds.

Naar wie moet de gewone man dan? Bij wie vindt hij een open oor en wie geeft hem iets waardoor hij het leven opnieuw weer aandurft? De huisarts is overbelast, heeft geen tijd en is niet gericht op deze kant van het menselijke leven; waarbij niet verzwegen mag worden dat huisartsen hier vaak eminent werk hebben gedaan. Velen waren en zijn steun voor wankel gezinnen, voor labiele, onzekere mensen die enorm geholpen kunnen worden door de rustige zekerheid van de man die ze als mens lichamenlijk en geestelijk als één geheel bekijkt, beoordeelt en helpt. Vooral dit laatste is van onschatbare waarde.

Wanneer men dit heeft overwogen blijft er een grote categorie van mensen over die niet de steun krijgen waarmee ze geholpen zouden kunnen worden. Nu wil ik bij voorbaat één categorie van verlangens en behoeften van de mens in nood opzij stellen. Er zijn mensen die teleurgesteld door het geloof van de christelijke kerk een nieuw geloof zoeken. Dit zijn de in zich zelf verscheurde en onzekere mensen, die

al redenerende, al mediterende en al 'gelovende' (nu eens dit, dan weer dat) menen de rust te vinden waar zij naar verlangen. Welke humanistische beweging ook is machteloos hun een nieuw geloof te bezorgen.

Het eigenaardige van de humanistische beweging is naar mijn mening dat zij niet gelooft in een dergelijk geloof. Oplossingen langs deze weg bestaan wellicht (althans tijdelijk) maar zij, de humanistische beweging, beschikt er niet over. De humanistische geestelijke verzorger heeft geen nieuwe religie in zijn ransel, ook al zal hij zich er in verheugen wanneer een hulpzoekende, een mens in nood, op een of andere wijze religieus gegrepen wordt en daarbij troost of baat vindt in dat wat hij pseudo-geloven noemt.

Toch staat hij niet geheel machteloos tegenover de wankelmoedigen en vertwijfelden. Hij heeft zelfs een belangrijke taak, want hij is er van overtuigd dat de spanningen, de teleurstellingen, het verdriet, de wanhoop, het gebrek aan levensmoed in een foutieve levensorganisatie te vinden zijn, die alleen maar opgelost kan worden door de mens in kwestie zelf. Hij kan daarbij slechts bemiddelen, helpen, ter zijde, meestal zwijgend, een enkele keer slechts door actief te leiden. Hij ontleent hierbij in belangrijke mate aan de psycho-therapeutische methoden. Dus u zult zeggen: een lekenapostolaat van de psychiatrie? Zo klinkt dit! Akkoord, wanneer men echter een aantal belangrijke correcties aanbrengt; de psychiatrie heeft een onzekere ontstaansweg achter de rug en nog steeds maakt zij enorme fouten door eenzijdig bepaalde facetten te accentueren.

Zowel de eenzijdige z.g. anthropologische richting die meent in een literair-modieuze formulering van een alledaagse zaak de oplossing gevonden te hebben als de psycho-analytische stroming die met complexen en driften als met mechanismen werkt zonder naar de mens te kijken, schieten te kort en in hun naam psychiaters en psychologen.

De humanistische geestelijke verzorger zal zich moeten wachten met deze misbruikte methodiek aan de slag te gaan. Hij zal het moeten zoeken in het beste van deze beide richtingen! Dat wil zeggen dat hij onbevangen door theorie (ondanks theorie) zal moeten luisteren naar de mens in nood, die geneigd is zijn persoonlijke problemen en zorgen te verbergen achter de algemene nood. Het is in eerste instantie niet de atoom-oorlog, of de sociale onrechtvaardigheid of de rassendiscriminatie waaraan deze 'moderne' mens in werkelijkheid lijdt, maar omdat hij zijn eigen persoonlijke levensordening verwaarloosd heeft, is hij niet in staat energie over te houden voor de bestrijding van de genoemde kwalen, waarvan niemand onzer de ernst ontkent.

Door te luisteren en door de ontwikkeling van voelen en denken van de gespannen, onvoldane, vaak ressentiment-volle medemens de kans te geven zich zelf te herkennen en te hervinden helpt men het beste. En de humanistisch denkende raadsman kan dit doen omdat hij naast een verre van optimistische kijk op de medemens niettemin weet dat de natuurlijke krachten, die in een goede onbaatzuchtige menselijke verhouding tot ontplooiing komen een garantie bevatten voor een zo gunstig mogelijke ontwikkeling.

Daarom zal het nuttige van dit op deze wijze gerichte werk ook niet zo direct eclatant zijn. Geen bekeringen, geen levens die revolutionair

Vervreemding

existentieel en maatschappelijk
probleem in Oost en West

Wie aandacht heeft voor de ontwikkeling van onze westerse cultuur en filosofie zal het niet ontgaan zijn, dat het begrip 'vervreemding' meer dan ooit thans op de voorgrond is gedrongen. In de eerste plaats denkt men hierbij aan het psychologische verschijnsel van vervreemding van de medemens. Het is de vervreemding van Camus' 'L'étranger', van Jacques uit de film 'La vie à l'envers' van Alain Jessua. In deze film wordt de vervreemding als psychiatrisch geval behandeld, als een vlucht uit de werkelijkheid, die haar vertrouwde karakter heeft verloren.

Maar ook in de existentie-filosofie krijgt 'Entfremdung' een sterk accent. De mens, zegt men, verkeert in een crisissituatie, niet langer vindt hij in de wereld zekerheid en geborgenheid ('der unbehauste Mensch'). Job, Pascal, Kierkegaard, Nietzsche, zij allen getuigen op hun wijze van het besef, dat oude zekerheden verloren zijn gegaan, dat de mens op zichzelf is teruggeworpen en de zin van het bestaan dubieus is geworden.

Het feit, dat het existentialisme de vervreemding tot een zo centraal thema van filosofie heeft gemaakt, kan m.i. niet los staan van de maatschappelijke problematiek. Het was Hegel, die voor het eerst het begrip 'Entfremdung' hanteerde in verband met de positie van de mens in een maatschappij, die onder invloed van de industrie sterke veranderingen ondergaat. Het begrip werd later door Marx verder uitgewerkt. De mens wordt gezien als een slaaf van de machine, hij is niet alleen onderworpen aan de techniek, maar – zoals Marx beklemtoont – ook aan het kapitaal, aan de economische macht van de ondernemer, aan wie de bezitloze zijn arbeidskracht moet verkopen. Deze wantoestand wordt gehandhaafd door de politieke staat. De mensen zijn van elkaar vervreemd door te tegenstrijdige belangen van bezitters en bezitlozen. Voor Hegel was de vervreemding meer een geestelijk proces, voor Marx is zij een economisch-politiek feit.

veranderen. De humanistische verzorging richt zich op het bestaan van een eenzaam mens in een verstedelijkte wereld, overbevolkt, waar het zeer moeilijk is tot zich zelf en tot rust te komen. Tegenover de afgrond van de atombom enz. enz. zal de humanistische zorg voor de geestelijke volksgezondheid in de eerste plaats moeten stellen dat wij in het spoor van Voltaire er goed aan doen te leren onze eigen tuin netjes te houden. Voor het plezier van onze burens (de medemens) en voor het heil van ons zelf (ons zelfrespect). Wanneer er in de humanistische beweging voldoende mensen zijn die hiermee ernst kunnen en durven maken en die zonder zelfverheffing, zonder dikke woorden, bescheiden, rustig hun medemens tegemoet komen, dan is er zelfs kans dat de humanistische beweging als zodanig een geloof wordt dat rust geeft aan de onrustige, veiligheid voor de angstige en zekerheid voor de wispelturige, ongeduldige mens van deze dagen.

Dr. V. W. D. Schenk

(Overgenomen uit 'International Humanism' van april 1965, een uitgave van de International Humanist and Ethical Union).

De mens is volgens Marx in de eerste plaats vervreemd van zijn arbeid. Arbeid is niet langer zelfverwerkelijking, maar loonslavernij. De arbeid wordt verricht ten bate van een ondernemer, die zich de arbeid, de zelfexpressie van de arbeider, toeëigent terwille van de winst. De vervreemding openbaart zich ook in de bewustzijnsvormen: in een ontwortelde wijsbegeerte en een religie, die de mens gerechtigheid en geluk belooft in een hiernamaals. Eerst het communisme, aldus Marx, zal aan deze 'Entfremdung' een eind kunnen maken, waarbij hij over het hoofd ziet dat nood en lijden niet alleen hun wortels in het maatschappelijk bestel hebben.

Ook in Oost-Europa heeft deze problematiek uiteraard de aandacht gehad, ook daar heeft men lange tijd de mening gekoesterd, dat met de komst van het communisme de vervreemding tot het verleden zou behoren. In een bijzonder lezenswaardig artikel, getiteld 'Reds debating Marxist tenet' heeft David Binder in 'The New York Times' het probleem van de vervreemding in Oost-Europa aan de orde gesteld. Ook hier blijkt, evenals elders in de wereld, dat het verschijnsel van vervreemding van de moderne mens van zijn omgeving en zijn werk in een industriële maatschappij, van isolement en frustratie, tot 'contactarmoede' leidt.

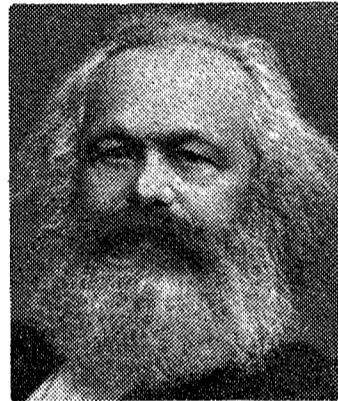
Zoals ik reeds opmerkte, is de vervreemding het eerst door Hegel en Marx als maatschappelijk en psychologisch verschijnsel onderkend. Marx en in zijn voetspoor de stalinisten meenden, dat de vervreemding uitsluitend een verschijnsel van de kapitalistische maatschappij kon zijn, waar de ene mens wordt uitgebuit door de andere terwille van de winst. Maar de laatste tijd durven schrijvers en filosofen in Oost-Europa openlijk te verklaren, dat ook het communisme soms nieuwe vormen van vervreemding heeft veroorzaakt, zoals thans officieel wordt toegegeven in Joegoslavië, Hongarije en Tsjecho-Slowakije. In Oost-Duitsland en Bulgarije negeert men echter nog de problematiek der vervreemding, hoewel ook daar de literatuur er niet vrij van is. In een recente toespraak zei de Bulgaarse premier Zjivkov: 'Sommige jonge bulgaarse dichters verheerlijken in hun verzen eenzaamheid en wanhoop, waarvoor alleen zelfmoord een oplossing zou zijn. Wat hebben zij voor nieuwe perspectieven te bieden aan de mens van vandaag, de bouwverder van het socialisme?' De discussie over de vervreemding is een onderdeel van het lange proces van destalinisatie, waartoe Chroesjtsjov in 1956 het initiatief nam. Werden aanvankelijk alleen fouten in het verleden toegegeven, tegenwoordig richt de discussie zich op 'dwalingen' van het communisme in zijn huidige gedaante. De filosofen willen in het kader van destalinisatie het marxisme weer een humanistische grondslag geven.

In Zuidslavië hield men zich al tien jaar geleden met de vervreemding bezig, mede onder invloed van het geruchtmakende boek 'De Nieuwe Klasse', waarin Djilas betoogde dat naarmate de kapitalistische uitbuitende klasse onder het communisme verdwijnt, zij vervangen wordt door een nieuwe bureaucratie, die zich evenzeer aan verdrukking schuldig maakt. In het november-nummer van 'Praxis', een nieuw wijsgerig tijdschrift, heeft prof. M. Marković van de universiteit te Belgrado een essay geschreven, waarin men deze gedachte terugvindt. Volgens Marković heeft het communisme een politieke bureaucratie in het leven geroepen,

die de mensen als 'dingen' behandelt. Voor de Zuidslaven schijnt de oplossing van het probleem der vervreemding te liggen in grotere bevoegdheden voor de plaatselijke autoriteiten, waardoor de centrale bureaucratie overbodig wordt. Ook is sinds de invoering van de nieuwe constitutie in 1963 een aarzelend begin gemaakt met vrijere verkiezingen: bij gemeentelijke verkiezingen heeft men de keuze tussen verschillende kandidaten, zoals ook in Polen het geval is.

In Hongarije vond in november te Boedapest een openbaar debat plaats over vervreemding, waaraan door schrijvers, filosofen en economen werd deelgenomen. De orthodoxe communisten beweerden, dat vervreemding in de communistische maatschappij alleen als overblijfsel van het kapitalisme voorkomt en op de duur zou verdwijnen. Hun tegenstanders waren het daarmee niet eens: men zou nog lange tijd met vervreemding te maken hebben als gevolg van de organisatie der zware industrie, het verschil tussen handarbeid en hoofdarbeid en de 'huidige vormen van de administratie'.

Ook in Tsjecho-Slowakije gebruiken de intellectuelen het thema van de vervreemding in hun campagne voor grotere vrijheid. Laco Novomésky, een slowaak die in de stalinistische periode jarenlang gevangen zat, accentueert de vervreemding tussen de oude, dogmatische generatie der communisten en de jongeren. In een

KARL MARX

polemiek met een oude stalinist over de 'afwijkingen' van jonge schrijvers zei Novomésky: 'Men kan niet verhinderen, dat zij nieuwe levensopvattingen en gevoelens ontwikkelen, alleen maar omdat de oude generatie de problemen van de jongeren niet begrijpt en er vreemd tegenover staat. Dat is de schuld van de ouderen en niet van de jongeren. De houding van de jongeren ten aanzien van het leven en onze socialistische maatschappij is van groter belang dan de gevoelens en zelfs de achterdocht van hun vaders.' Toch zijn er onder de oudere schrijvers nog traditionalistische figuren zoals Andrzej Szczypiorski in Polen, die dergelijke tegenstellingen tussen de generaties ontkennen. Tot zover de uiteenzetting van David Binder. Wat het laatste punt betreft: tegenstellingen tussen de generaties zijn er in alle eeuwen geweest. Zij zijn er in het nieuwe Rusland, zij waren er in het oude. Treffend heeft Toergenew deze tegenstellingen geschilderd in zijn boek 'Vaders en zonen' (1861). In onze tijd, waarin onder invloed van de techniek zich in enkele decennia maatschappelijke veranderingen voltrekken, die vroeger een tijdsbestek van eeuwen vereisten (zie Azië en Afrika), zal de kloof tussen ouderen en jongeren, die onder geheel verschillende omstandigheden opgroeiden, vaak zeer diep zijn. Ook hier weer 'vervreemding'. Aan weerszijden zal veel begrip nodig zijn en aanpassingsvermogen aan nieuwe maatschappelijke verhoudingen. Het is een probleem waarmee wij allen worden geconfronteerd, vóór en achter het ijzeren gordijn!

P. Krug

KINDERHUIS "ELLINCHEM"

te Ellecom

hulp in de huishouding

Leeftijd ca. 18-20 jaar, opleiding huishoudschool. Salaris f 400,- per maand, afhankelijk van leeftijd, opleiding en ervaring. 4% vakantietoeslag, vijfdaagse werkweek. 18 dagen vakantie per jaar, intern.

Sollicitaties aan de directeur.

Humanistisch Kinderhuis 'Ellinchem' te Ellecom, vraagt:

enige vakantiehulpen

voor de maand augustus.
Vergoeding: f 150,-, kost en inwoning vrij.

CREMATIE betekent een WAARDIG AFSCHEID

VERENIGING VOOR FACULTATIEVE CREMATIE
Hoofdkantoor: Riouwstraat 186 - Den Haag
Telefoon 070-55 47 97

Zend onderstaande bon in een open enveloppe met 7 cts postzegel aan bovenstaand adres.

Inlichtingenboekje "WAAROM CREMATIE" gratis te zenden aan:

Naam: .....
Adres: .....
Woonplaats: .....

ANNONCES

Jonge man (28), donker haar en ogen, z.s.k.m. lief en goed meisje tot 28 jr. HBS-opl., bereisd, veelz. interessen en hobbies. Wie schrijft eens? Alle brieven - liefst m. f., o.e.r. - worden beantw.
Brieven onder no. M.W. 176 a/h bureau v/d blad.

Wed., 71 jaar, nog vitaal en gezond, uit beschaafd milieu, financieel onafhankelijk, zou met dito heer haar verdere leven zinvol willen maken (geen huw.).
Brieven onder no. M.W. 174 aan het bureau v. d. blad.

Aanstaande studente uit Nijmegen zoekt per 1 sept. a.s. kamer in Utrecht.
Brieven aan: F. A. Benthem, Visotterstraat 2, Nijmegen.

Biedt zich aan: dame voor de huishouding per 1 juni.
Brieven onder no. M.W. 173 a/h bureau v/d blad.

Repr. dame, middelb. leeftijd, wenst corresp. met heer of dame, alg. ontw.
Brieven onder no. M.W. 175 a/h bureau van dit blad.

REKENSCHAP

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

voor wetenschap en cultuur,
wil een blad zijn voor de verdieping van de
humanistische overtuiging

In het komende nummer o.a.

H. Bongers: Menno ter Braak

P. Spigt: Het Boek Job

Abonnementsprijs:

f 9,50 per jaar (voor donateurs en de contribuanten van Socrates en voor studenten f 8.— per jaar).
Het abonnement kan ieder kwartaal ingaan.

HUMANISTISCHE STICHTING
SOCRATES

Oudegracht 152, Utrecht
Giro 58 22 93

Humanistisch Kinderhuis "Ellinchem" te Ellecom,

tehuis voor opvoeding van 52 jongens en meisjes van 0-21 jaar, vraagt:

kinderverzorgster

Opl.: Huishoudschool kinderverzorging centrale raad.
Voorwaarden: 5 daagse w.w., 18 vak.d. p.j., 4% vak-
toeslag, sal.: f 350,- : f 550,- p.m. afh. van leeft., opl.
en erv.

MENS EN KOSMOS

Gewijd aan de studie van godsdienst, wijsbegeerte en wetenschap met hun grensgebieden, onder redactie van J. M. Hondius, Dr. H. Groot, Mr. N. Kluwer, P. Krug en Dr. D. H. Prins.

Abonnementsprijs f 15,- per jaar (6 nummers). Losse nummers f 2,50.

Vraagt toezending gratis proefnummer en catalogus van uitgaven op geestelijk gebied bij de uitgever N. KLUWER-DEVENTER.

Ook verkrijgbaar bij de boekhandel.

Humanistische Correspondentiekering voor huwelijkscontacten opgericht door het Humanistisch Verbond, verleent bemiddeling bij het leggen van contacten tussen personen, die een huwelijkspartner zoeken.

Inlichtingen postbus 210, Utrecht, gaarne 30 cent aan postzegels insluiten.